

MARIJA R. ĐORIĆ*
Univerzitet Singidunum
Fakultet za evropske pravno političke studije
Novi Sad

UDK 316.647:32
Monografska studija
Primljen: 25.2.2012
Odobren: 19.3.2012

TEORIJSKO ODREĐENJE EKSTREMIZMA**

Sažetak: Rad se bavi teorijskim određenjem ekstremizma koji je kao fenomen višeznačan i varijabilan. Ekstremizam je kroz istoriju imao genezu razvoja, ali se i različito doživljavao u različitim političkim sistemima. Ono što je predstavljalo ekstremizam u jednoj društveno-političkoj zajednici nije bilo prihvaćeno na isti način u drugoj. Vremenska uslovljenost, uticaj različitih kulturoloških, religijskih i običajnih normi, kao i poistovećivanje sa srodnim pojmovima poput terorizma, radikalizma, fundamentalizma i fanatizma čini dodatno složenim proučavanje fenomena ekstremizma. Analiziraju se različiti teorijski pristupi i definicije ekstremizma kako bi se ustanovili uzroci i osnove njegovog pojavljivanja. Korelacija koju ekstremizam uspostavlja sa nasiljem, ukazuje na mogućnost njegovog destruktivnog delovanja što dodatno usložnjava proces njegovog elaboriranja.

Gljučne reči: ekstremizam, teorijsko određenje, politički ekstremizam, politička teorija, definicija ekstremizma

1. UVOD

Ekstremizam spada u red onih fenomena koji se neprestano eksploatišu u svakodnevnom životu, a koje je sa teorijskog stanovišta teško definisati. Da bismo spoznali suštinu ekstremizma krenućemo od same etimologije reči. Ekstremizam potiče iz latinskog jezika od reči *extremus* i može se prevesti kao krajnost, nepopustljivost u određenim idejama, stavovima i postupcima.

---

* Email: mara.djoric@yahoo.com

** Rad je nastao u okviru naučno-istraživačkog projekta Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, *Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu*, (evidencioni broj: 179076), koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije

Ukoliko obratimo pažnju na latinski izraz *ad extrema* videćemo da se on može odrediti kao nešto što ide do krajnjih granica, upravo kao što ljudski ekstremiteti – ruke i noge, predstavljaju završetke na čovekovom telu. Sa ekstremitetima se završava granica koja pripada nama, tj. našem telu i izvan koje se nalazi svet sa novim granicama i novim ograničenjima.

Već na početku vidimo da ekstremizam korespondira sa idejom granice tj. ograničavanja. To je ujedno i njegov osnovni *definiens*, te stoga i često o ekstremizmu govorimo kao o ponašanju koje se nalazi na granici dozvoljenog sa tendencijom da se ta granica pređe. No, granice nisu ujednačene i mogu se javiti u formi običaja, zakona, religijskih i moralnih normi, pa je tako i poimanje ekstremizma različito. Otuda i objašnjenje zašto se u jednoj sredini ista pojava može smatrati ekstremizmom, dok u drugoj, u kojoj su drugačije granice ponašanja i aksiološkog sistema, to nije.

Krajnost u ponašanju nije bila nimalo popularna kod starih Grka, te je Aristotel s pravom tvrdio kako je umerenost (*mesotes*) garant dobrog života u političkoj zajednici, za razliku od krajnosti (*akrai*), koja je narušavala harmoniju polisa (Aristotel, 1988: 17-25). Smatralo se da se harmonija može narušiti ne samo činjenjem zločina i izdajom države, već i prekomernim sticanjem bogatstva, pa je kazna za takvo ponašanje bila izopštenje iz političke zajednice, poznata pod nazivom kao – *ostrakizam*. Umerenost i prosečnost su kao vrline bile na visokoj moralnoj skali Aristotela, pa on u *Politici* ističe „da je srećan život onaj koji počiva na ničim sprečavanoj vrlini i da je vrлина sredina (između dve krajnosti)” (Aristotel, 2003: 112).

Zapadnoevropski politikolozi su početkom dvadesetog veka u svojim delima ekstremistima nazivali boljševike u Rusiji koji su uzeli učešće u Oktobarskoj revoluciji. Time dolazimo do zaključka da se ekstremizam, bar u teorijskom smislu reči, najpre vezuje za levicu, da bi se nešto kasnije pripisivao i desnici u formi fašizma i nacizma. Među teoretičarima postoje i oni koji su Jakobinsku diktaturu smatrali prvom formom državnog ekstremizma (Wintrobe, Ronald, 2006: 3), ali treba imati na umu da je ova pretpostavka teško utvrdljiva u društvenim naukama.

Značajan doprinos u teorijskom određenju ekstremizma dao je nemački naučnik Uve Backes (Uwe Backes) koji je osamdesetih godina dvadesetog veka zajedno sa Ekhardom Jeseom (Eckhard Jesse) etablirao ovaj fenomen unutar akademskih krugova. Smatramo da je značajan doprinos ovih istraživača između ostalog i to što su uočili da postoji distinkcija između ekstremizma i radikalizma o čemu govori i njihova etimološka osnova¹. Zapravo, dok se ek-

---

¹ Videti više o tome u: Backes, Uwe, *Politische Extreme: eine Wort- und Begriffsgeschichte von der Antike bis in die Gegenwart*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2006. ili Backes

stremizam smatra ponašanjem koje teži da pređe granicu dozvoljenog, radikalizam (lat. *radix* - koren) ukazuje na korenite promene u društvu koje ne moraju biti negativne. Osim toga, izraz radikalan se danas sreće u nazivima mnogih stranaka i smatra se legalnim dok to nije slučaj sa ekstremizmom (retko ćemo sresti u savremenim demokratijama parlamentarnu stranku koja se naziva ekstremističkom).

2. PROBLEMI U ODREĐENJU EKSTREMIZMA

Smatramo da postoji nekoliko značajnih problema u pokušajima teorijskog određenja ekstremizma u politikologiji. Najpre treba uzeti u obzir da je reč o pojavi koja nije čisto političkog karaktera već se podjednako može javiti u **različitim sferama društva**. Ekstremizam srećemo u kulturi, sportu, umetnosti, religiji, dok je njegova destruktivnost najizraženija u polju politike.

Hans Gerd Jaški (Hans Gerd Jaschke) ekstremizam u kulturi vidi kao supkulturnu varijantu koja negira demokratsku kulturu, a obeležavaju ga preterana dominacija politike i mogućnost izazivanja nasilja (Berg-Schlosser Dirk, Rytlewski Ralf, 1993:126). Antipod ekstremističkoj kulturi jeste demokratska kultura koja je ustvari, ogledalo savremene demokratije zapadnoevropske provenijencije. Kulminacija ekstremizma u kulturi i umetnosti je zasigurno ostvarena 1937. godine u Minhenu kada je Hitler organizovao izložbu tzv. *Degenerične umetnosti*, čiji je cilj bio da se dela značajnih umetnika² (koji nisu bili „arijevci” po Hitlerovoj percepciji), izlažu u kompromitujućoj formi kako bi publika gledala sa gnušanjem na njih, a što je bila najgora vrsta političke manipulacije. Sa druge strane, postojali su i oni umetnici koji su radili u službi Trećeg Rajha poput Jozefa Toraka (Josef Thorak) i Arna Brekera (Arno Breker) koji su svojim vajarskim delima radili na glorifikaciji „arijev-ske rase”.

U religiji se ekstremizam često ispoljava u formi religijski fundiranog terorizma koji može dovesti do velikog broja žrtava kakav je bio napad na Njujork i Vašington 11. septembra 2001. godine. Pogrešno je tvrditi kako je ekstremizam svojstvo određenih religija, npr. islama, jer se može javiti u bilo kojoj drugoj religiji. Tako su, recimo, pripadnici Kju Kluks Klana svoje zlo-

---

Uwe, Eckhard Jesse, *Gefährdungen der Freiheit: extremistische Ideologien im Vergleich*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2006.

² Ernst Kirchner, Georg Gros, Vasilij Kadinski su bili samo neki od diskriminiranih umetnika

čine nad crncima opravdavali navodnom odbranom bele rase u ime hrišćanstva (protestantizma).

Ekstremizam u sportu je poznat kao huliganizam što predstavlja nasilje publike na sportskim priredbama, ali se može javiti i u formi ekstremnih sportova poput raftinga, bandži-džampinga, alpinizma i sl. koji izazivaju nabož adrenalina u telu koji se javlja kada se čovekov život nađe u opasnosti. Zloupotreba sporta od strane politike je i te kako moguća, pa onda u tom kontekstu možemo govoriti i o *politizaciji huliganizma* ukoliko se nasilje na sportskim priredbama koristi u političke svrhe.

Od svih vrsta ekstremizma najopasniji je onaj u politici jer može rezultirati velikim posledicama po društvo. Da bi mu se pripisalo političko svojstvo, ekstremizam mora ispuniti dva uslova: mora imati političke motive i političke posledice. Politički ekstremizam uvek nastaje „sa političkim namerama i egzistira u polju politike. Ukoliko ne postoji politička motivisanost, odnosno politički cilj, ne može se govoriti o političkom ekstremizmu. Politički ekstremizam uvek predstavlja borbu protiv neke i nečije politike, odnosno političke vlasti i pokušaj zasnovanja sopstvene, ili pak borbu za održanje nekog režima na vlasti” (Simeunović, Dragan, 2009:156).

Drugi problem u određenju ekstremizma u oblasti političke teorije tiče se **kulturološko-religijskih razlika**. Dok je u određenim kulturama i religijama uobičajeno spaljivanje žena kao što je to slučaj u Indiji i Pakistanu, u ostalim kulturama se ova pojava može okvalifikovati kao ekstremizam. Najčešći uzrok za ovakvo okrutno ponašanje prema ženama jeste neispalčivanje obećanog miraza, a sam zločin se izvršava tako što se supruga polije kerozinom i potom zapali vatrom. Smatra se da se u proseku na sat vremena ubije jedna žena u Indiji, dok je 2010. godine spaljeno 8.391 žena³. U Pakistanu je samo tokom 2011. godine ubijeno oko 675 žena zbog toga što su „osramotile svoju porodicu” pod čime se podrazumeva udaja bez dozvole porodice ili nedozvoljeni seksualni odnosi⁴. Dok je ovakvo ponašanje sasvim uobičajeno za Indiju i Pakistan, u Evropi se pomenut način kažnjavanja žena smatra nehumanim i ekstremnim.

Određenje ekstremizma je **vremenski uslovljeno**, što predstavlja dodatni problem u njegovom istraživanju. Naime delovanje inkvizicije u srednjem veku se sa stanovišta današnjeg demokratskog društva može smatrati ekstremističkim, jer se koriste ekstremni metodi da bi se došlo do određenih ciljeva. Spaljivanje veštica je, na primer, postojalo jako dugo u evropskoj

---

³ <http://www.trust.org/trustlaw/news/one-bride-killed-every-hour-in-india-due-to-dowry-report> 13.02.2012.

⁴ Prema: <http://www.amnesty.org/> , 12.02.2012.

tradiciji, a u Srbiji je poslednji takav slučaj zabeležen u 19. veku. Danas se sa civilizacijskog stanovišta ovakvo ponašanje smatra paganskim i ekstremističkim, no činjenica je da se u nekim delovima sveta i dalje praktikuje. Prema podacima humanitarne organizacije *Stepping Stones Nigeria*, spaljivanje veštica je i danas uobičajeno u Nigeriji, a da kuriozitet bude veći, zadnjih godina se sve više dece ubija ili izlaže mučenju zbog navodnog „veštičarenja”⁵. U pozadini svega se nalazi lukrativni interes pojedinih sveštenika koji decu proglašavaju vešticama kako bi od njihovih roditelja i zajednice izvukli matrijalnu dobit ukoliko ih „pročiste”.

Nerazlikovanje ekstremizma od srodnih fenomena poput terorizma, radikalizma, fundamentalizma i fanatizma je još jedan kamen spoticanja u njegovom pojmovnom određenju. Pre svega treba reći da je svaki terorizam u isto vreme i ekstremizam, što ne znači i u obrnutom smislu reći. Zapravo, terorizam je potvrđeni ekstremizam na delu, pa tako možemo konstatovati da su Bin Laden i njegovi sledbenici ne samo teroristi već i ekstremisti, dok ekstremisti poput skinhedsa nisu analogno tome – teroristi. Sledeća razlika je u tome što je terorizam složeni oblik političkog nasilja, dok u slučaju ekstremizma nije nužno da je politička pojava (videli smo u prethodnom delu rada da se ekstremizam može javiti u raznim segmentima društva).

Kada govorimo o odnosu ekstremizma i radikalizma veliki je problem što se u delima ne malog broja teoretičara ovi fenomeni smatraju sinonimima. Mi smo mišljenja da je to pogrešno i da treba napraviti jasnu demarkacionu liniju razdvajanja između radikalizma i ekstremizma. Kako značenje radikalizma možemo povezati sa korenitim promenama u društvu, jasno je da se ne poklapa sa ekstremizmom, čije smo značenje već objasnili. Radikalizam možemo protumačiti na dva načina:

1. Kao povratak korenima u smislu povratka na staro koje je obično retrogradnog karaktera
2. Kao obnavljanje iz korena, što može implicirati određeni *novum*

Dakle, ako je nešto radikalno ne znači da je regresivno, već naprotiv može imati i progresivno značenje. U tom kontekstu primećujemo da za razliku od ekstremizma koji je uvek negativnog karaktera, radikalizam može imati i pozitivno značenje. Recimo, primer radikalnih promena koje su donele vrlo pozitivne rezultate društvu jeste davanje biračkog prava ženama ili proces dekolonizacije. Uprkos tome što radikalne promene mogu imati i pozitivnu konotaciju, one isto poput radikalizma destabilizuju društvo, makar na kratak vremenski period, dok se društvo ne konsoliduje.

⁵ Prema: <http://www.stepsstonesnigeria.org/witchcraft.html>, 24.02.2012.

Što se tiče fundamentalizma, on ponekad može nalikovati ekstremizmu i jedna pojava obično prati drugu, ali ih ne možemo smatrati sinonimima. Fundamentalizam se pretežno vezuje za religiju i označava tendenciju da se u okviru određenog verskog učenja izvrši povratak na osnovne postulate te religije. Problem sa fundamentalizmom u savremenom društvu je to što su religije nastale veoma davno korespondirajući sa tadašnjim uslovima života, što se uostalom i odrazilo na osnovne verske principe, ali što u savremenom društvu često nije primenljivo. Fundamentalizam je danas dosta kontroverzan fenomen jer može predstavljati i vrstu partikularne ideologije kako već tvrdi Hejvud⁶, ali može egzistirati i u polju ekonomije pa često govorimo o *tržišnom fundamentalizmu* koji predstavlja tendenciju samoregulacije tržišta i smanjenje poreza. Fundamentalizam i ekstremizam se posebno prepliću u oblasti religije zbog sličnog vrednosnog sistema pod kojim podrazumevamo preteranu revnost i isključivost, netoleranciju prema različitim od sebe, dogmatski način razmišljanja i spremnost na upotrebu nasilja. Razlika je i tome što se fundamentalizam pretežno vezuje za religiju dok je ekstremizam prisutan u religiji ali i u ostalim sferama društva; fundamentalista polazi od osnova učenja dok ekstremista ne teži tom principu, već naginje ponašanju na granici dozvoljenog i zalaže se za ideju koja ne mora biti fundament nekog učenja ili religije. Osim toga, fundamentalizam ne mora uvek biti demonizovana pojava za razliku od ekstremizma

Kada je reč o fanatizmu to je još jedan pojam koji se često poistovećuje sa ekstremizmom, što smatramo pogrešnim. Fanatizam se poput fundamentalizma izvorno vezuje za religiju jer i sama reč *fanum* označava hram ili svetište. Po tome bi fanatizam predstavljao preteranu revnost prema nekoj religiji, kao i prema ideologiji, politici i sl. Erich From (Erich Fromm)⁷ je na fanatike gledao kao na ljude koji se potčinjavaju svojim idolima što ih približava u neku ruku ekstremistima. Problemom fanatizma se bavio i Hegel koji u *Osnovnim crtama filozofije prava* ističe kako je fanatizam oznaka za preteranu strast, isključivost ali i apstraktno mišljenje. Samim tim Hegel suprotstavlja individualizam fanatizmu podvlačeći kako se u osnovi svakog fanatika nalazi inferiorno Ja⁸. Pošto je apstraktnost prema Hegelu bila svojstvena nekim ljudima, nije teško naći korelaciju između fanatizma, neznanja i nasilja. Bez obzira što je neznanje osnova zla, među fanaticima postoje i obrazovani ljudi koji su spremni da zarad određene ideje počine nasilje. Ekstremizam

---

⁶ Videti više o tome u: Hejvud, Endru, *Političke ideologije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.

⁷ Videti više o tome u: From, Erich, *Autoritet i porodica*, Naprijed, Zagreb, 1984.

⁸ Videti više o tome u: Hegel, Georg Vilhelm Fridrih, *Osnovne crte filozofije prava*, Filip Višnjić, Beograd, 1976.

poput fanatizma ne mora biti nužno samo politički fenomen, ali se fanatizam više odnosi na religiju. Osim toga, oba fenomena su negativna i nepoželjna u društvu jer ga destabilizuju i ne korespondiraju sa demokratskim sistemom vrednosti.

Iz svega navedenog vidimo da je ekstremizam varijabilan i dinamičan fenomen koji je teško odrediti zbog poistovećivanja sa srodnim fenomenima kao i zbog različitih kulturoloških i religijskih sistema vrednosti i vremenske distance sa koje se posmatra.

3. DEFINICIONO ODREĐENJE POLITIČKOG EKSTREMIZMA

Izučavajući ekstremizam došli smo do zaključka da u oblasti političke teorije postoji tek mali broj definicija ekstremizma. Osim toga, još manji broj njih poseduje naučnu validnost i objektivnost u istraživanju. Ne treba zaboraviti da se ekstremistima često nazivaju politički protivnici sa tendencijom njihove eliminacije i diskvalifikacije iz društveno-političkog miljea, što zama-gljuje pravu sliku o ekstremizmu.

Breton (Albert Breton) se bavio fenomenom političkog ekstremizma za koji kaže da poseduje sledeće karakteristike:⁹

1. **Asimetrija političke moći.** Usled nezadovoljstva, određene društvene grupe ili pojedinci pribegavaju nasilju što je posledica isfrustriranosti koja vodi ekstremizmu.
2. **Političko vodstvo.** Svaka ekstremistička grupa ima lidera za kojim ide, čija naređenja sluša i kome se pokorava, što ukazuje na postojanje autoritarnog tipa ličnosti kod ekstremista.
3. **Bespogovorno prihvatanje odluka vođe.** Hijerarhija kao bitno obeležje političkog ekstremizma implicira i pokoravanje odlukama onih koji su iznad nas.
4. **Sukob između različitih socijalnih grupa.** Ekstremizam ima smisla tek ukoliko postoji određeni sukob u društvu. Ekstremisti sebe uvek doživljavaju kao ugroženu grupu, što je povod za nasilje.

Rodžer Skruton (Roger Scruton) smatra da ekstremizam određuju sledeći elementi: „Sklonost ka krajnjim idejama u politici sa tendencijom eliminacije opozicije, netolerancija prema ostalim političkim opcijama, korišćenje političkih sredstava koja ne poštuju život, slobodu i ljudska prava ostalih pri-

⁹ Videti više o tome u: Breton, Albert, *Political extremism and rationality*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 2002.

padnika društvene zajednice” (George John, Wilcox Laird, 1996: 54). Bez obzira što su ovi elementi inkorporirani u pojam političkog ekstremizma, oni svakako nisu jedini, te Skrutonovo određivanje ekstremizma ne smatramo potpunim.

Marta Krenšou (Martha Crenshaw) je mišljenja da „ekstremisti obično traže ili radikalnu promenu postojećeg statusa *quo* koji će im omogućiti određene prednosti i odbranu postojećih privilegija za koje smatraju da su ugrožene” (Atkins, Stephen, 2011: xii). Navedena definicija takođe ima manjkavosti jer ne pokazuje koje su to metode, sredstva i ciljevi borbe, pa ovako shvaćen ekstremizam može biti svaka građanska inicijativa koja se zalaže za poboljšanje ili očuvanje određenih prava. Takođe, primećujemo da se u ovoj definiciji pominje *radikalna promena* kao negativan pojava, što uopšte ne mora tako da bude.

Neki teoretičari poput Roberta Nozika (Robert Nozick) smatraju da jednostavna definicija ekstremizma i nije moguća. Po njemu su ekstremisti uvek beskompromisni, isključivi, traže „izmišljenog” neprijatelja kako bi ispoljili svoju agresiju i smatraju da su žrtve teorije zavere¹⁰. Politički ekstremisti su, zapravo paranoični jer veruju da će im neko nauditi, pa su stalno u stanju opreza i spremni na odbranu. Ovakav vigilantistički stav je prisutan u svim formama političkog ekstremizma.

Da je ekstremizam svojstven podjednako i levici i desnici, pa i centru, potvrđuje Lipset (Seymour Martin Lipset) u svom čuvenom delu *Politički čovek*, čime je razbio dotadašnje predrasude o centru kao umerenoj opciji nazvavši fašizam „ekstremizmom centra” iako se on smatra ekstremizmom desnice¹¹. Politički ekstremizam se u naučnoj literaturi može odrediti i kao „težnja za uspostavljanjem moći određenih društvenih pokreta (koji su u službi političkih programa), a čiji su akteri suprotstavljeni državnom autoritetu i čija su individualna prava okrnjena u ime viših kolektivnih ciljeva što uključuje masovna ubistva onih koji se ne slažu sa navedenim političkim programima” (Midlarsky, Manus, 2011: 7).

Politički ekstremizam se u literaturi još pominje u vidu ekstremističkih režima o čemu vrlo slikoviti piše Endru Torp (Andrew Thorpe). On smatra da su ekstremistički režimi dominirali Evropom u periodu između 1917. i 1940. godine kada se javljaju tri vrste takvih režima. Prvi ekstremistički režim nastaje zahvaljujući Oktobarskoj revoluciji 1917. godine kada se formira boljševička država. Nakon toga dolazi do uspona fašizma u Italiji 1922. godine, da

---

¹⁰ Videti više o tome u: Nozik, Robert, *Socratic puzzles*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1997.

¹¹ Videti više o tome u: Lipset, Sejmor Martin, *Politički čovek: društvena osnova politike*, Rad, Beograd, 1969.

bi trećoj vrsti ekstremističkih režima pripadali autoritarni politički sistemi (Litvanija, Poljska, Španija, Portugal, Austrija, Mađarska, Srbija)¹². Smatramo da Torp malo preteruje kada govori o trećoj grupi zemalja, jer iako su mnoge od njih u neku ruku naginjale autoritarizmu, ne možemo ih sve nazivati ekstremističkim (mada su to neke i bile u pravom smislu reči, npr. Portugal). No, on nije jedini koji povezuje zemlje Istočne i Centralne Evrope sa ekstremizmom. Recimo, Džon Mek Kenon (John McCannon) smatra da su pojedini režimi u ovom delu sveta korespondirali sa ekstremizmom u vreme „velike depresije” kada su usled nezaposlenosti i inflacije mnoge demokratije u Evropi bile devastirane¹³. Primetno je da se u doba velikih kriza otvaraju vrata za razne devijantne društvene pojave, među kojima se svakako nalazi i ekstremizam. Radi se o tome da ekstremističke organizacije i pokreti nude „laka rešenja u teškim vremenima” iako su njihova rešenja pretežno iracionalna i nemoguća, a ukoliko su moguća, onda zahtevaju velike žrtve.

Ekstremizam u politici se može javiti u svoje tri karakteristične varijante (Simeunović, Dragan, 2009: 146-159).

1. Kada se ostvaruju neekstremni ciljevi ekstremnim sredstvima
2. Kada se ekstremni ciljevi ostvaruju neekstremnim sredstvima
3. Kada se ekstremni ciljevi ostvaruju ekstremnim sredstvima

Prva varijanta ekstremizma je karakteristična u situaciji kada neki narod teži svojoj državnoj nezavisnosti, ali kada u ostvarivanju tog cilja koristi nasilne metode (npr. rat, terorizam, politička ubistva i sl.). Druga vrsta ekstremizma se sreće u istoriji prilikom Hitlerovog dolaska na vlast parlamentarnim putem (što možemo smatrati neekstremnom metodom), ali su zato njegovi ciljevi bili ekstremistički (genocid nad „nearijevskim” narodima i osvajački rat). I na kraju, treću varijantu ekstremizma možemo predstaviti kroz aktivnosti NDH koja je za ostvarivanje svog ekstremističkog cilja (etnički čistu i nezavisnu državu) koristila ekstremne metode (nasilje u vidu etničkog čišćenja).

Volter Laker (Walter Laqueur) je opservirajući termin terorizma primetio jednu interesantnu razliku između terorista koji su fanatici i onih koji su ekstremisti. Prva grupa terorista su revnosni u nekoj veri, dok su drugi revnosni političkoj ideologiji¹⁴. Naravno da se u praksi može sresti kombinacija obe opcije u kojoj se amalgamiraju verski fanatizam i ideološki ekstremi-

¹²Videti više o tome u: Andrew Thorpe, *The failure of political extremism in inter-war Britain*, University of Exeter, Exeter, 1989.

¹³ Videti više o tome u: McCannon, John, *Barron's AP world history*, Barron's, Hauppauge, N.Y., 2008.

¹⁴ Videti više o tome u: Borgeson Kevin, Valeri Robin, *Terrorism in America*, Mass. Jones and Bartlett, Sudbury, 2009.

zam. Kada govorimo o ideologijama treba reći da se po tom kriterijumu politički ekstremizam deli na levičarski i desničarski. Bez obzira što predstavljaju dve krajnosti, levičarski i desničarski ekstremisti su često mnogo bliži međusobno nego li sa svojim umerenim varijantama. Vrednosti u kojima se poklapaju levičarski i desničarski ekstremisti su sledeće: nasilje kao metod delovanja, netolerancija, isključivost u stavovima, neparlamentarizam, negiranje demokratije, gledanje na svet oko sebe u crno-belov varijanti, vigilantistički stav prema svom aksiološkom sistemu.

Da bi definicija ekstremizma bila naučno validna, koherentna i konzistentna ona mora obuhvatati pojmove koji pretežu i među kojima mora postojati logična korelacija. Stoga Dragan Simeunović uvodi jednu široku, ali sveobuhvatnu definiciju po kojoj ekstremizam predstavlja kao kompleksnu društvenu pojavu zasnovanu na „prenaglašenim biološkim potrebama samozaštite i ksenofobičnoj varijanti identitetnog mehanizma, koje služe formiranju i opravdanju teško dozvoljivih stavova i agresivnog ponašanja kojima se, kao neprijateljska, ugrožava neka rasna, verska, etnička ili druga grupa. Ekstremizam odlikuju vigilantni formalno-zaštitni stav prema sopstvenoj grupi koji podrazumeva preteranu revnost u iznalaženju neprijatelja i 'pravo' na netrpeljivost, mržnju i agresivnost prema pravom ili pretpostavljenom neprijatelju, kao i tendencija preuzimanja vođstva u svojoj grupi ili skupini radi njenog mobilisanja sa namerom sistemskog prelaska granica društveno dozvoljenog ponašanja, a sve u ime očuvanja vrednosti, identiteta i perspektive svoje grupe” (Simeunović, Dragan, 2009: 156).

Preciznost u određenju ekstremizma je preko potrebna ne samo iz naučnih razloga već iz razloga što adekvatnije borbe protiv ekstremizma na praktičnom planu. Pošto je ekstremizam predvorje za teroriste onda je detaljno elabotiranje ovog fenomena od suštinske važnosti kako bismo znali šta jeste, a šta nije ekstremizam. Nije svako nasilje ekstremizam. Uostalom, ne sprovode svi ekstremisti nasilje, ali je zato kod svih njih primetna *nasilnost* u vidu latentne spremnosti na vršenje nasilja.

Određenje ekstremizma je podjednako teško i sa pravnog stanovišta što za posledicu ima otežavanje borbe protiv raznih ekstremističkih grupa koje su čak i spremne na rušenje državnog poretka. Recimo, u našem Krivičnom zakoniku se nigde eksplicitno ne navodi krivično delo za ekstremističko delovanje, ali se zato navode dela poput govora mržnje, terorizma i sl. Slična situacija je i u ostalim zemljama, a dobar primer je Rusija koja je 2007. godine usvojila sporni zakon kojim se menja određenje ekstremizma, pa se samim tim i jačaju državna ovlašćenja. Pomenuti zakon je proširio definiciju ekstremizma, tako da se osim verskih, rasnih i nacionalnih zločina, ekstremizmom smatraju i zločini koji se čine iz ideoloških, socijalnih i političkih razloga, uk-

ljučiv i huliganizam. Po mišljenju mnogih stručnjaka ovaj ruski zakon je sporan sa stanovišta ljudskih prava jer dopušta prislušivanje ekstremista i druge sporne radnje.

Ne samo višeznačnost ekstremizma i srodnost sa drugim pojmovima, već i politička jednostranost i subjektivnost u sagledavanju ovog fenomena otežavaju njegovo definiciono određenje. Nekim državama odgovara da bilo koji akt nasilja proglašavaju ekstremizmom ili štaviše terorizmom, ukoliko se radi o njihovim političkim protivnicima. Sa druge strane, ekstremisti često sebe vide u potpuno drugačijem svetlu opravdavajući nasilje koje primenjuju nekim „višim” ciljevima.

4. UZROCI I OSNOVE POLITIČKOG EKSTREMIZMA

Pokušaćemo da uz pomoć nekoliko teorija objasnimo ekstremističko ponašanje u politici. Ukoliko krenemo od **psiholoških teorija** videćemo da se politički ekstremizam pretežno povezuje sa autoritarnim tipom ličnosti o kome From piše sledeće: „Struktura autoritarnog karaktera je struktura takve ličnosti kod koje se osećaj snage i identiteta zasniva na simbiotičkoj podložnosti autoritetima i istodobno na simbiotičkom dominiranju nad onima koji su potčinjeni njenom autoritetu (...) To je stanje sado-mazohističke simbioze koje mu daje osećaj snage i osećaj identiteta” (From, Erih, 1984: 112). Kao antipod autoritarnom tipu ličnosti koji naginje ekstremističkim političkim opcijama jer u njima ima prostora za emanaciju svoje agresivnosti, možemo postaviti demokratski tip, koji je poželjan u savremenim društvima i spreman na kompromise, pregovore i toleranciju.

Inače, u našoj sredini je problem autoritarnosti istraživana sedamdesetih godina od strane Nikole Rota i Nenada Havelke u radu *Nacionalna vezanost i vrednosti kod srednjoškolske omladine*, u kojem se ističe kako je stepen autoritarnosti izuzetno visok kod omladine u školama, pa čak i veći nego li kod američkih zatvorenika¹⁵. Autori ovog dela su objašnjavali povećanu autoritarnost kod naše omladine balkanskom političkom kulturom i patrimonijalnim obrascem ponašanja koji je bio specifičan za tadašnju Jugoslaviju.

Uzmemo li u obzir socijalno-patološki teorijski pristup primetićemo da politički ekstremizam i devijantno ponašanje korespondiraju sa društvenim krizama. Šta je normalno, a šta devijantno u društvu su imali problem da objasne i brojni sociolozi, pa je tako Dirkem (Émile Durkheim) smatrao da je

¹⁵ Videti više o tome u: Rot Nikola, Havelka Nenad, *Nacionalna vezanost i vrednosti kod srednjoškolske omladine*, Institut za psihologiju, Institut društvenih nauka, Beograd, 1973.

devijantno sve ono što odudara od proseka u društvu¹⁶, dok je pak, Talkot Parsons (Talcott Parsons) isticao da devijantno ponašanje može biti ne samo disfunkcionalno već i funkcionalno za društvo¹⁷.

Unutar etnopsiholoških studija postoje teze o tome kako određene genetske karakteristike pojedinih naroda mogu predisponirati ekstremističko ponašanje. O tome je pisao Vladimir Dvorniković u *Karakterologiji Jugoslovena*: „Jugoslovenski čovek po svojim duševnim dispozicijama, politički je ekstremist. Krilatica koja će njega da pokrene ima da bude određena i krajnje zaoštrena, pre svega slična bojnem pokliču kadra da u njemu oživi i podigne ogorčenog borca. Što god je umereno, kompromisno, racionalizovano, ne može da razigra njegov politički temperament ili uopšte da podstakne njegovo dublje interesovanje”¹⁸.

Sa politikološkog stanovišta ekstremizam se objašnjava na različite načine. Pre svega, nezadovoljstvo društveno-političkim položajem stvara osećaj frustracije kod ekstremista što rezultira agresivnim ponašanjem. Ne postoji jednoobrazno objašnjenje ekstremizma u oblasti političkih nauka. Moramo uzeti u obzir širok konglomerat faktora koji utiču na razvoj ekstremizma. Kao prvo, treba reći da globalizacija pogoduje razvoju političkog ekstremizma iz razloga što ona teži univerzalizmu, desuverenizaciji i denacionalizaciji, a što ne pogoduje mnogim ekstremističkim grupama (pogotovo onim koje su desničarske ideološke provenijencije). Osim toga, ekstremizmu pogoduje priliv imigranata u zemlje Zapada u kojima se javlja ksenofobija zbog pridošlica koje se ne asimiluju baš lako u evropski sistem vrednosti. Sa druge strane, dok bogati postaju još bogatiji, a siromašni još siromašniji u procesima globalizacije, kao reakcija na ovakve događaje nastaju anarhističkih pokret u Grčkoj¹⁹ kao i američki pokret *Okupirajmo Vol Strit* (Occupy Wall Street). U bivšim realsocijalističkim zemljama u kojima je relativno skoro uveden sistem političkog pluralizma su se pak, otvorile mogućnosti za delovanje mnogih političkih snaga među kojima se mogu naći i one koje pripadaju desničarskim ekstremistima. Nekonzistentnost i amorfnost političke scene tranzicionih zemalja kao i građanski ratovi u mnogima od njih pogodovali su razvoju ove vrste ekstremizma.

---

¹⁶ Videti više o tome u: Dirkem, Emil, *Pravila sociološke metode*, Vuk Karadžić, Beograd, 1963.

¹⁷ Videti više o tome u: Parsons, Talkot, *Teorije o društvu: osnove savremene sociološke teorije*, Vuk Karadžić, Beograd, 1969.

¹⁸ Dvorniković, Vladimir, *Karakterologija Jugoslovena*, Prosveta, Beograd, 1990. Citirano prema: Trebješanin, Žarko, „Psihologija političkog ekstremizma”, *Hereticus*, Beograd, 2007, br. 2, <http://www.hereticus.org/arhiva/psihologija-politickog-ekstremizma.html>

¹⁹ Grčka, inače, ima razvijenu tradiciju anarhizma koja je kulminirala levičarskim terorizmom (npr. organizacija „17. novembar”).

Politički ekstremista uvek teži grupi jer je ona potvrda njegovog identiteta. Identifikacija sa određenom grupom stvara osećaj pripadnosti, a kod ekstremista se grupna organizacija bazira na piramidalnoj strukturi na čelu sa vođom: „Grupni identitet je bitno svojstvo svakog ekstremizma. Pojedinaac se utapa u svoj izabrani kolektiv i služi mu bez obzira da li je reč o naciji, verskoj grupi ili rasi, pa čak i fudbalskoj ili nekoj drugoj sportskoj navijačkoj grupaciji” (Simeunović, Dragan, 2009: 155). Primećujemo da se unutar svake ekstremističke grupe može naći neka vrsta plemenskog identiteta koja podseća na primordijalne načine čovekovog organizovanja. Potreba za identitetom je posebno svojstvena mladim ljudima, pa otuda i nije čudo da je omladina dominantna u ekstremističkim organizacijama. Sama ideja identiteta se javlja još u antičko doba i vezuje se za „činjenicu zajedničkog porekla pripadnika jedne političke zajednice, i osećanja prijateljstva i ljubavi među građanima koji taj identitet dele” (Despotović, Ljubiša, 2011: 109) smatra Ljubiša Despotović i dodaje kako se pojam *kolektivnog identiteta* dosta osporava u savremenoj literaturi, ali kako zadržava i dalje „kako svoju teorijsku tako i metodološku plauzibilnost” (Despotović, Ljubiša, 2011: 109).

S obzirom da se ekstremizam vezuje za grupni identitet, treba reći da su njemu svojstveni i tzv. *međugrupni odnosi*. O međugrupnim odnosima možemo govoriti kada pojedinci koji pripadaju jednoj ekstremističkoj grupi u kojoj grade identitet, stupe u interakciju sa drugom grupom, što dovodi do međugrupnog ponašanja²⁰. Teoriju realističnih međugrupnih konflikata je odredio Šerif Muzafer (Sherif Muzafer) koji smatra da između grupa dolazi do sukoba usled različitih ekonomskih interesa, što može dovesti do ekstremističkog ponašanja. Nedostatak ove teorije je što ne uspeva da objasni pojavu spontane kompetitivnosti između grupa ukoliko ne postoji sukob interesa.

Za razliku od teorije realističnih međugrupnih konflikata, teorija socijalnog identiteta smatra da se ekstremizam može javiti kao posledica zabrinutosti pojedinca za očuvanje identiteta grupe kojoj pripada. Iz straha da će doći do ugrožavanja identiteta grupe i njenih vrednosti, članovi te grupe stupaju u njenu odbranu što često rezultira nasiljem i ekstremizmom²¹.

Militantni egzibicionizam je jedan od osnovnih elemenata političkog ekstremizma. Uzrok ovakvog ponašanja je strah od nepoznate opasnosti što ukazuje na to da je ekstremistima uvek potreban neprijatelj. Ukoliko pravi neprijatelje ne postoji onda ga ekstremisti izmišljaju jer je njima uvek potreban neko na kome će ispoljavati svoje nezadovoljstvo, pa u krajnjem i nasilje.

²⁰ Videti više o tome u: Sherif, Muzafer, *Group Conflict and Cooperation: Their Social Psychology*, Routledge & Kegan Paul, London, 1966.

²¹ Videti više o tome u: Tajfel, Henri, *Social identity and intergroup relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.

Cilj ekstremista je da skrenu pažnju na sebe i šokiraju društvo svojim postupcima ili izjavama. Otuda je na sportskim utakmicama često prisutan govor mržnje kojim se ne želi samo uvrediti protivnik, već i šokirati javnost. Potreba da za skretanjem pažnje nije samo svojstvena ljudskom rodu. Zapravo, ona je odlika i životinjskog sveta što je dobro uočio Konrad Lorenc (Konrad Lorenz) zaključivši kako se fluorescentne ribice u koralnim morama izdavaju bojom od svoje vrste što je često razlog da budu napadnute od strane drugih²².

Ekstremisti smatraju da su oni nešto posebno, te je kolektivni narcizam jedna od njihovih markantnih odrednica. Već iz ideje da je grupa kojoj ekstremista pripada posebna ili izabrana, proizilazi nadobudno ponašanje prema svemu što je različito. Žarko Trebješanin dobro primećuje da politički ekstremizam odlikuje fanatična uverenost da je „njegova vlastita politika jedino ispravna, a da su ostale lažne, te da bi zastupnike drugih političkih opcija trebalo svim sredstvima privoleti prihvatanju jedne jedine ideološke istine, ili ih, u ime uzvišenog cilja (Nacija, Klasa, Partija itd.) istrebiti sa lica zemlje. Ideološki ekstremizam, uprkos, njegovim često makar deklarativno uzvišenim ciljevima („novi čovek”, „pravedno društvo”, itd.) po pravilu se ispoljava u vidu netolerantnog i nasilnog ponašanja (od diskriminacije, preko progona, sve do genocida)”²³.

Percepcija da su ugroženi, čini ekstremiste agresivnim. Ta ugroženost takođe ne mora biti stvarna, već može biti umišljena ili veštački iskonstruisana. Ukoliko se opet pozovemo na čuvenog zoologa i filozofa Lorenca videćemo da je i kod životinja prisutna agresivnost kada su ugrožene, pa se često dešava da obično one životinje koje su prirodno predodređene da budu plen, napadaju predatora kada su u grupi (npr. kada jato gusaka napadne lisicu)²⁴. Dakle, ekstremistima su uvek potrebni neprijatelji uz pomoć kojih će se njihova grupa homogenizovati. Tako su „neprijatelji” skinhedsa Romi, crnci, pripadnici LGBT populacije; za levičare to su bogati privrednici, kapitalisti, multinacionalne korporacije; kada je reč o desničarskim ekstremistima oni uvek kao neprijateljsku, doživljavaju neku drugu naciju ili rasu; kod religijski fundiranog ekstremizma neprijatelja je vrlo lako naći u pripadnicima drugih veroispovesti ili tzv. „nevrenicima” itd.

Ekstremizam pospešuju predrasude i stereotipni način razmišljanja. Protiv predrasuda su se veoma prilježno borili još prosvetitelji jer su smatrali da je „autoritet jedan od izvora predrasuda, a prosvetiteljska kritika je bila pr-

---

²² Videti više o tome u: Lorenc, Konrad, *O agresivnosti*, Vuk Karadžić, Beograd, 1970.

²³ Trebješanin, Žarko, „Psihologija političkog ekstremizma”, *Hereticus*, Beograd, 2007, br. 2, <http://www.hereticus.org/arhiva/psihologija-politickog-ekstremizma.html>

²⁴ Isto

venstveno uperena protiv religioznih predanja hrišćanstva, protiv Svetog pisma” (Tadić, Ljubomir, 2007: 306). Gledanje na svet u crno-belom koloritu u kome nema mesta kompromisu i toleranciji je jedan od ključnih razloga zašto se ekstremisti tako lako odlučuju za nasilje.

Ekstremisti su uvek vigilantistički nastrojeni prema sistemu vrednosti za koji se zalažu. Oni preuzimaju ulogu branilaca svoje nacije, rase, životinja, religije, siromašnih, u zavisnosti kojoj ideologiji pripadaju. Na osnovu ideološke pripadnosti možemo izdvojiti levičarske i desničarske ekstremiste, s tim što moramo imati u vidu da se poimanje levice i desnice menja kroz istoriju. Tako je na primer, nekadašnja ekstremistička levica u vidu terorizma i anarhizma branila prava socijalno ugroženih napadajući državu (primer je nemački RAF), da bi se danas levica u velikoj meri transformisala, pa tako možemo izdvojiti one ekstremističke grupe koje se bore za prava životinja ubijajući ljude zbog toga poput ALF (Animal Liberation Front).

Sledeća odlika ekstremista je iracionalnost na osnovu koje se često glorifikuje grupa kojoj pripada i njen vođa. Ideja da „vođa govori srcu” je poznata još od Hitlerovog preioda, ako ne i ranije. Egzaltiranost vođom rezultira stvaranjem kultova ličnosti i ideoloških mitova koji su podjednako bili zastupljeni u prošlosti kao i danas. Ljubiša Despotović smatra da u destabilizovanom političkom sistemu „koji nije u stanju da obavlja ulogu političko-socijalne integracije jedinki i grupa, koji nije sposoban da ponudi sigurnost i stabilnosti u svakodnevicu koja pretili i ogoljuje ljudske egzistencije, gotovo po pravilu mit je taj koji se (kao kakva opsenarska predstava) obraća ozeblim srcima, nudeći zaštitu i spokojstvo” (Despotović, Ljubiša, 2010, : 17- 18).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Izučavanje ekstremizma je već samo po sebi problematično zbog toga što ovaj fenomen ima višestruka značenja koja se menjaju u zavisnosti od istorijskog vremena pojavljivanja, političko-ideološkog tumačenja i srodnosti sa ostalim fenomenima poput terorizma, radikalizma, fundamentalizma, fanatizma i sl. Iako je još uvek amorfno karaktera, politički ekstremizam se lako prepoznaje po tome što ima intenciju da pređe granicu dozvoljenog ponašanja koje je određeno religijskim, pravnim, običajnim normama.

Iako akademska definicija ekstremizma još uvek nije precizirana, ekstremizam se prepoznaje po nasilnosti, tj. latentnoj spremnosti za vršenjem nasilja kao i po veoma destruktivnom svojstvu ukoliko pređe u terorizam. Pošto je svaki terorizam potvrđeni ekstremizam na delu, od velikog je značaja ne samo za nauku, već i za društvo i njegovu praktičnu primenu, detaljno analizirati ekstremizam i upoznati moguće uzroke pojavljivanja. Amorfna struktu-

ra ekstremizma ume često da nas navede na pogrešan put, pa je shodno tome značajno njegovo raščlanjivanje i detaljno elsbiranje od strane akademskih i administrativnih krugova.

Bez obzira što postoje različiti teorijski pristupi u otkrivanju i objašnjenju uzroka ekstremističkog delovanja mišljenja smo da nikada na ekstremizam ne možemo gledati monokauzalno, jer je to opasna naučno-istraživačka zamka koja nas navodi na pogrešan put zaključivanja. Uzroci ekstremističkog ponašanja mogu biti psihološke prirode ili poticati iz socijalne sredine, a posledice tog delovanja su uvek destruktivne. Pogotovo treba raditi na demistifikaciji političkog ekstremizma kako bi društvo prepoznalo prve znake njegovog pojavljivanja i suočilo se sa njim na vreme.

Literatura:

1. Aristotel: (2003) *Politika*, BIGZ, Beograd
2. Aristotel: (1988) *Nikomahova etika*, Globus, Zagreb
3. Atkins, Stephen: (2011) *Encyclopedia of right-wing extremism in modern American history*, ABC-CLIO, Santa Barbara, California
4. Berg-Schlosser Dirk, Rytlewski Ralf: (1993) *Political culture in Germany*, St. Martin's Press, New York
5. Borgeson Kevin, Valeri Robin: (2009) *Terrorism in America*, Mass. Jones and Bartlett, Sudbury
6. Backes Uwe, Eckhard Jesse: (2006) *Gefährdungen der Freiheit : extremistische Ideologien im Vergleich*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen
7. Backes, Uwe: (2006) *Politische Extreme: eine Wort- und Begriffsgeschichte von der Antike bis in die Gegenwart*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen
8. Breton, Albert: (2002) *Political extremism and rationality*, Cambridge Univ. Press, Cambridge
9. Despotović, Ljubiša: (2011) *Geopolitika identiteta*, Logos – Bačka Palanka, Kultura polisa – Novi Sad
10. Despotović, Ljubiša: (2010) *Politički mitovi i ideologije*, Sremski Karlovci, Kairos, Novi Sad, Budućnost
11. Dirkem, Emil, (1963) *Pravila sociološke metode*, Vuk Karadžić, Beograd
12. Dvorniković, Vladimir: (1990) *Karakterologija Jugoslovena*, Prosveta, Beograd
13. From, Erih: (1984) *Autoritet i porodica*, Naprijed, Zagreb
14. George John, Wilcox Laird: (1996) *American extremists: Militias, susupremacist, Klansmen, communists, and others*. MA: Prometheus Books, Amherst
15. Hegel, Georg Vilhelm Fridrih: (1976) *Osnovne crte filozofije prava*, Filip Višnjić, Beograd

16. Hejvud, Endru: (2005) *Političke ideologije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
17. Lipset, Sejmor Martin: (1969) *Politički čovek: društvena osnova politike*, Rad, Beograd
18. Lorenc, Konrad: (1970) *O agresivnosti*, Vuk Karadžić, Beograd
19. McCannon, John: (2008) *Barron's AP world history*, Barron's, Hauppauge, N.Y.
20. Midlarsky, Manus: (2011) *Origins of political extremism : mass violence in the twentieth century and beyond*, Cambridge Univ. Press, Cambridge
21. Nozik, Robert: (1997) *Socratic puzzles*, Harvard University Press, Cambridge
22. Parsons, Talkot: (1969) *Teorije o društvu: osnove savremene sociološke teorije*, Vuk Karadžić, Beograd
23. Rot Nikola, Havelka Nenad: (1973) *Nacionalna vezanost i vrednosti kod srednjoškolske omladine*, Institut za psihologiju, Institut društvenih nauka, Beograd
24. Sherif, Muzafer: (1966) *Group Conflict and Cooperation: Their Social Psychology*, Routledge & Kegan Paul, London
25. Simeunović, Dragan: (2009) *Terorizam – drugo izdanje*, Pravni fakultet, Beograd
26. Simeunović, Dragan: (2009) „Određenje ekstremizma iz ugla teorije politike”, *Srpska politička misao*, Beograd
27. Tadić, Ljubomir: (2007) *Javnost i retorika*, Službeni glasnik, Beograd
28. Tajfel, Henri: (2010) *Social identity and intergroup relations*, Cambridge University Press, Cambridge
29. Thorpe, Andrew: (1989) *The failure of political extremism in inter-war Britain*, University of Exeter, Exeter
30. Wintrobe, Ronald: (2006) *Rational extremism : the political economy of radicalism*, Cambridge University Press, Cambridge, New York

THEORETICAL DETERMINATION OF EXTREMISM

Summary: The paper deals with the theoretical definition of extremism which is a multifaceted and variable phenomenon. Extremism has historically genesis of development, but it was perceived differently in different political systems. What is the extremism represented in one socio-political community has not been accepted in the same way in another. Time dependence of the impact of different cultural, religious and customary norms, and identification with similar concepts such as terrorism, radicalism, fundamentalism and fanaticism makes more complex study of the phenomenon of extremism. It analyzes the various theoretical approaches and definitions of extremism. The correlation established by the extremism and violence, indicating the possibility of its destructive effects, which further complicates the process of its elaboration.

Key words: *extremism, theoretical determination, political extremism, political theory, definition of extremism*

